

Dauphin

Lev Nikolajevič Gumiljov (1912–1992)

Ruský učenec, etnohistorik národů Velké stepi, profesor etnologie na petrohradské univerzitě, autor originální koncepce etnogeneze jako cyklického růstu a rozpadu energie etnických skupin.

Celý život si Gumiljov zapisoval z dosažitelných pramenů všechna historická data: postavy, bitvy, vraždy, národy. Starověk a středověk. Každá země, každý rok, dokonce měsíc; každá událost byla vepsána do těchto řádek a sloupců, jako by šlo o statistický výčet světových i lokálních událostí. Díky tomuto kalendáriu vznikla na závěr jeho života velkolepá strhující práce *Od Rusi k Rusku: náčrt etnických dějin* z roku 1992, která popisuje historii všech státních útvarů, jež vznikly za posledních dva tisíce let na území dnešního Ruska. Čím víc Gumiljov uvažoval nad ruskými dějinami, tím víc si uvědomoval, že Rusové sami nejsou ani Evropané, ani Asiaté. Sám rád opakoval: „*Jsme odlišní, chodíme vlastními stezkami, tak tomu bylo v našich dějinách vždycky*“. Pro nás je to dílo zajímavé a podnětné, neboť přináší ruský pohled na dějinný vztah ruských státních útvarů k Abendlandu, křesťanské civilizaci na Západě; k Říši středu, čínské civilizaci na Východě; a k Orientu, islámské civilizaci ve střední Asii. Čtenář tak sleduje dvě linie knihy: vlastní historický děj a pak snahu autora vnést do této masy dějinných událostí jakýsi řád spočívající na výkladu jeho teorie etnických dějin.

Vyčerpávající studie o dvojích dějinách Rusi a Ruska podává též nástin teorie etnogeneze a pasionarity jako cyklického růstu a rozpadu etnických skupin – koncepcce ojedinělé, v Česku dosud nepublikované.

Kniha *Od Rusi k Rusku* je poslední Gumiljovovou publikací (ze začátku 90. let). Dějiny Ruska nechápe Gumiljov jako kontinuální vývoj, nýbrž zcela novátorsky jako dva odlišné procesy: nejprve jde o závěrečnou fázi východoslovanské etnogeneze, zakončenou rozpadem Kyjevské Rusi ve 12. století, a následně pak o zcela novou etnogenezi Ruska od 13. století dodnes.

V rámci tématu sleduje Gumiljov širší, asijské i evropské souvislosti vývoje Ruska a celé východní Evropy. Upozorňuje na multietnickou provázanost dějinných změn a na sektářské kořeny „antisystémových hnutí“ (západní heretikové, opričnici Ivana Hrozného atd.).

OD RUSI K RUSKU

Lev Nikolajevič Gumiljov
Od Rusi k Rusku

Přeložil Bruno Solařík

Dauphin 2012

Tato kniha vychází díky laskavé podpoře společnosti
Eurooffice Praha – Brusel, a. s.

Lev Gumilev's Russian texts copyright
© 2005 by Margarita Novgorodova
Translation © Bruno Solařík, 2012
Czech Edition © Dauphin, 2012

ISBN 978-80-7272-399-7
ISBN 978-80-7272-350-8 pdf
ISBN 978-80-7272-291-4 e-pub

MÍSTO PŘEDMLUVY

V současné době lze v Rusku i jinde pozorovat nebyvalý nárůst zájmu o dějiny. Čím je vyvolán? Na čem je založen? Říká se, že když lidé ztrácejí orientaci v problémech své současnosti, obracejí se k dějinám ve snaze najít v nich východisko z obtížných situací – „hledají poučné příklady“, jak se kdysi tvrdilo. Pokud je tomu tak, svědčí ovšem zájem o dějiny ještě o něčem dalším, a totiž o tom, že většina lidí chápe současnost a dějiny jako vzájemně odlišné a neslučitelné časové živly. Dějiny a současnost jsou pak jednoduše vrhány proti sobě: „Nás zajímá jenom současnost a nic jiného znát nepotřebujeme!“ – podobné soudy lze zaslechnout jak v rámci vědeckého sporu, tak při rozprávění u čaje, a dokonce i v hádce na trhu.

K tomu, abychom stavěli současnost a dějiny proti sobě, však opravdu existují určité důvody. Samotné slovo „dějiny“ evokuje význam „toho, co se dělo předtím“, či „toho, co není dnes“, takže historická věda je nemyslitelná bez záznamu změn, oddělujících „včerejšek“ od „dneška“. Množství a rozsah těchto změn mohou být nepatrné, avšak mimo ně dějiny neexistují. Když oproti tomu řekneme slovo „současnost“, máme vždy na mysli jistý navyklý a zdánlivě stabilní systém vzájemných vztahů, existujících uvnitř dané země a v jejím bezprostředním okolí. A právě tento navyklý, známý, téměř neměnný a srozumitelný stav bývá obyčejně stavěn proti dějinám jako čemusi nezjevnému, nespojitému, a tudíž nesrozumitelnému. Pak už to jde samo: pokud si z dnešního pohledu nedokážeme vysvětlit činy historických osobností, znamená to, že šlo o osoby nevzdělané, které podléhaly nesčetným společenským předsudkům, a vůbec žily bez vymožeností vědecko-technického pokroku. Tím hůř pro ně!

Málokdo si však uvědomuje, že byly doby, kdy i minulost byla současností. Obecně vnímaná *neměnnost* současnosti není tudíž nic než klam, protože současnost se od dějin vlastně v ničem neliší: celá ta vychvalovaná přítomnost je nakonec vlastně pouze okamžikem, který se vzápětí stává minulostí, přičemž vrátit dnešní ráno nelze o nic snáze než vrátit období punských

či napoleonských válek. Paradoxně je tedy nakonec právě současnost iluzí, zatímco dějiny jsou reálné. Jsou pro ně typické změny epoch, kdy se náhle narušuje rovnováha národů a států: malé kmeny podnikají velká tažení, proti nimž jsou mohutné říše náhle zcela bezmocné; jedna kultura zaujímá místo druhé a včerejší bohové se proměňují v bezvýznamné modly. O pochopení dějinných zákonitostí usilovaly celé generace významných vědců, jejichž knihy dodnes nacházejí své čtenáře.

Dějiny se tedy skládají z neustálých změn a představují nekončnou přestavbu zdánlivé stability. Pozorujeme-li pravidelně v určitém čase určitý prostor, vidíme pak cosi jako fotografický záběr relativně stabilního systému, sestávajícího z propojených objektů: geografických (krajina), sociálněpolitických (státy), ekonomických a etnických. Jakmile však začneme zkoumat nikoli jen jeden z těchto stavů, nýbrž celek, tedy proces, obraz se náhle ostře mění a začíná připomínat spíš dětský kaleidoskop než přísné kartografické vyobrazení se strohými popisky.

Podívejme se například na Eurasii začátkem 1. století n. l. Západní výběžek velkého eurasijského světadílu tehdy zabírala římská říše. Tento státní útvar, vzniklý z malého městečka založeného kmenem Latinů osm set let před našim letopočtem, do sebe postupně včlenil množství národů. Do celku římské říše se organicky zapojili kulturní Heléni, vystupující po velmi dlouhou dobu jako vcelku loajální poddaní této říše. Naproti tomu s Germány žijícími za Rýnem se Římané pustili do boje. Přestože pak jejich vítězní vojevůdci Germanicus a budoucí císař Tiberius dospěli v čele legií až k Labi, už v polovině 1. století n. l. se Římané myšlenky na podrobení Germánů vzdali.

Východně od Germánů sídlily slovanské kmeny. Římané je stejně jako Germány nazývali barbary, ve skutečnosti však šlo o docela odlišný národ, který se s Germány nijak nepřátelil.

Ještě dále na východ, v nekonečných stepích Černomoří a Kazachstánu, nacházíme tou dobou národ, který jen vzdáleně připomíná Evropany: jsou to Sarmaté. A na hranici s Čínou, na území dnešního Mongolska, kočoval národ Hunů.

Na východním okraji Eurasie se stejně jako na okraji západním rozkládala obrovská říše – říše Chan. Podobně jako Římané

se považovali i Číňané za kulturní, civilizovaný národ obklopený barbarskými kmeny. Vzájemně na sebe Římané a Číňané prakticky nenarazili, avšak spojení mezi nimi přece jen existovalo. Nezřetelnou, ale pevnou nití spojující obě říše byla Velká hedvábná stezka. Po ní proudilo čínské hedvábí do Středomoří výměnou za zlato a luxusní zboží.

Římané se však s Číňany nesetkávali ani na Velké hedvábné stezce, protože ani jedni ani druhí necestovali v karavanách. Cestovali v nich Sogdové,¹ (obyvatelé Střední Asie) a Židé, zkušený mezinárodní obchodníci. Pod jejich vedením překonávaly karavany obrovské prostory celého eurasijského kontinentu. Na jeho periferiích (v římských pevnostech a na Velké čínské zdi) zatím dnem i nocí chránily stráže klid „civilizovaných“ říší.

Položme si jednoduchou otázku: co vlastně tomuto harmonickému, statickému systému zabránilo, aby se dočkal našich časů? Proč dnes nevidíme ani Římany, ani Velkou hedvábnou stezku? – Prostě proto, že už koncem 1. a začátkem 2. století n. l. došlo k zásadní změně situace: do pohybu se daly mnohé národy, do té doby pokojně žijící v podmínkách, na které byly zvyklé.

Vyloděním Gótů (obyvatel Skandinávie) v ústí Visly začalo velké stěhování národů, které ve 4. století zapříčinilo rozpad celistvosti římské říše. Tehdy se dali do pohybu také Slované, kteří opustili prostor mezi Vislou a Tisou a nakonec osídlili území od Baltu na severu po Jadran a Balkán na jihu a od Labe na západě po Dněpr na východě.

Kmen Dáků, sídlící na území dnešního Rumunska, zahájil tehdy válku s Římem; k vítězství nad tímto národem museli Římané vyčerpávat po dobu dvaceti let potenciál celého Středomoří, sjednoceného vojenským a státnickým géniem Trajánovým. Z křesťanských komunit založených v Sýrii a Palestině vznikl tou dobou nový *etnos*² – „*etnos* v Kristu“. Donedávna pronásle-

¹ Sogdové – starověké a raně středověké etnikum východoíránského původu a jazyka, obývající oblast mezi Syrdarjou a Amudarjou (Buchara, Samarkand), známou pod názvem Sogdiana; pozn. překl.

² Etnos – kolektiv lidí, vytvořený přirozenou cestou na základě originálního *stereotypu chování* a existující jakožto systém, který se díky sdílenému vědomí *komplementarity* vymezuje vůči jiným, podobným systémům.

dované učení dokázali jeho nositelé nejen zachovat, nýbrž z něj dokonce učinili oficiální ideologii jedné z částí rozpadlé říše. Jako protiváha hynoucímu západnímu Římu – tzv. Hesperii – tehdy vznikl nový křesťanský státní útvar – byzantská říše.

V Palestině zároveň vzniklo ohnisko odporu proti římské nadvládě. Po dvou povstáních, jež Římané krutě potlačili, opustil malý národ Židů svou historickou vlast. Avšak formování židovské diaspory a současné šíření křesťanství představovaly faktory, které se obrátily proti Římanům, neboť východní náboženství posilovala svůj vliv jak přímo v centru impéria, tak i v jeho provinciích.

V té době se ovšem zdroj římského neštěstí nacházel nejen na Blízkém, ale dokonce i na Dálném východě. Jedna větev národa Hunů opustila mongolské stepi a v důsledku bezprecedentní migrace se ocitla v Evropě. Už ve 4. století rozvrátili jejich potomci království Gótů a jen málo scházelo, aby zničili i samotné římské impérium.

Zkusíme-li si nyní obdobně představit Eurasii 5.–6. století, spatříme obraz, který už nemá vůbec nic společného s obrazem, jenž se naskýtal ve století prvním. Na periferii kontinentu se rozkládají nová impéria – a dálavami Velké stepi kočují docela jiné národy.

Z řady podobných proměn sestávají veškeré dějiny lidstva. Je možné, že by střídání impérií a císařství, věr a tradic nemělo žádnou vnitřní zákonitost, a že by tudíž bylo jen výrazem nevysvětlitelného chaosu? Zvídaví lidé (a takoví se objeví vždy) se odedávna snažili na tuto otázku odpovědět, toužili pochopit a vysvětlit počátky vlastních dějin. Odpovědi byly samozřejmě různé, protože dějiny mají mnoho hledisek: může jít o dějiny sociálně ekonomických formací, o vojenské dějiny čili o popis tažení a bitev, o dějiny techniky či dějiny kultury, o dějiny literatury nebo dějiny náboženství. To všechno jsou disciplíny vztahující se k historii. Proto také někteří autoři (historikové právní školy) zkoumali lidské zákony a zásady státního zřízení, jiní (marxističtí historikové) studovali dějiny z hlediska rozvoje výrobních sil, třetí vycházeli z individuální psychologie a tak dále.

Další otázka zní, zda by nebylo užitečné představit si lidské dějiny jako dějiny *národů*. Zkusme vyjít z poznatku, že krajina nikde na Zemi rozhodně není jednotvárná. Přitom právě ráz krajiny je prvním z parametrů, udávajících povahu historických událostí. Už člověk prvobytně pospolné společnosti si byl vědom hranic území, které obýval, tedy hranic vymezujících prostor, jež lze charakterizovat tím, že se tu usadil a že si zde opatroval obživu, jednalo se tedy o prostor, kde žil on sám, jeho rodina a jeho kmen.

Druhým parametrem je čas. Každá dějinná událost probíhá nejen někde, ale také někdy. Prvobytní lidé si byli plně vědomi nejen „svého místa“, ale také toho, že mají otce a dědy a že budou mít děti a vnoučata. Souřadnice času tedy existují v dějinách pochopitelně zároveň se souřadnicemi prostoru.

Dějiny však obsahují ještě jeden, stejně důležitý parametr. Z geografického hlediska bychom měli chápat celé lidstvo jako antroposféru – jako jeden ze zemských obalů spojený s existencí druhu *Homo sapiens*. V rámci svého druhu se lidstvo vyznačuje jednou vynikající vlastností: má mozaikovitou strukturu, čili sestává z jedinců různých národů, řečeno dnešním jazykem *etnosů*.³ Právě uvnitř etnosů a v rámci jejich vzájemných

³ Řecký termín *ethnos* (lid) se v mezinárodní etnologii používá k označení pojmů národ, národnost, kmen či rodový svaz (v češtině používáme v této souvislosti termín etnikum). Lev Gumiljov ovšem propůjčil termínu *ethnos* specifický význam (ve svých důsledcích, jak uvidíme, fakticky vyvracející jak umělé teze moderního „nacionalismu“, tak i umělé teze „internacionalismu“). Etnos není podle Gumiljova pouhý kmenový či rodový svaz, resp. „národ“, nýbrž výsledek složitého procesu, pro jehož vznik není primární jen pokrevní a jazykové příbuzenství, nýbrž teprve *kontakt* daného rodového svazu s okolními, třeba i zcela odlišnými rodovými a jazykovými skupinami (viz například Gumiljovův popis vzniku ruského „slovanského“ etnosu spolupůsobením Ugrofinů, Germánů, Baltů a Mongolů/Tatarů). Základním rysem vzniklého etnosu je pak opět nikoli jen jeho původ a jazyk, či „naopak“ jen jeho ideologie a kultura, nýbrž v prvé řadě spontánně osvojené *stereotypy chování*, podle nichž se daný etnos vymezuje *v každodenním životě* vůči jiným, podobně vzniklým etnosům – a třeba i vůči svým vlastním dřívějším tradicím. – V Gumiljovově výrazně „exaktním“ pojetí jsou etnosy přirozenými materiálními a energetickými nositeli dějinného vývoje, kterému dávají – cestou *vzmachů vášně* svých příslušníků (zde viz Gumiljovovu níže podanou teorii „pasionarity“) – podobu ekonomických konfliktů a ideových výbojů, podléhajících přitom historicko-geografickým zákonitostem (a vesměrně přírodním podmínkám, zodpovědným za občasně „pasionární pod-

kontaktů se tvoří dějiny, neboť každý historický fakt je životním vlastnictvím konkrétního národa. Přítomnost takovýchto zcela konkrétních celků – etnosů – v zemské biosféře představuje třetí z parametrů charakterizujících historický proces. Etnosy, existující v prostoru a čase, to jsou skuteční účinkující na jevišti dějin. Slovem etnos budeme nazývat kolektiv lidí, který se vymezuje vůči všem ostatním obdobným kolektivům, není však založen na vědomé úvaze, nýbrž na pocitu *komplementarity* – tedy na podvědomém vnímání vzájemné sympatie a pospolitosti lidí, jímž je určeno stanovení protikladu „my-oni“ a rozlišování mezi „svými“ a „cizími“.

Aby mohl každý z těchto kolektivů na Zemi přežít, musí se přizpůsobit (adaptovat⁴) vůči podmínkám krajiny, v níž je mu dáno žít. Právě vztahy etnosu k okolní přírodě stojí u zrodu vzájemných vztahů mezi jednotlivými etnosy. Je ovšem přirozené, že životu v určitém krajinném rámci se členové daného etnosu mohou přizpůsobovat jediné tehdy, pokud pozmění svůj způsob života a osvojí si následně určitá specifická pravidla chování – určité stereotypy.⁵ Osvojené stereotypy pak tvoří základní rozlišovací znaky jednotlivých etnosů.

Aby mohli svou dějinnou tradici popsat, potřebují členové etnosu nezbytně systém měření času. Nejjednodušší je rozlišovat časové cykly. Prostým pozorováním lze zjistit, že den a noc tvoří opakující se denní cyklus. Podobně se střídání ročních období spojuje do velkého ročního cyklu. Právě pro svou jednoduhost a zřejmost se prvním časoměrným systémem lidstva,

něty“). – Sám Gumiljov poznamenal na okraj svého pojetí etnosu: „*Aspekt, že jednu z hybných sil rozvoje lidstva tvoří vášně a vnitřní pohnutky, se může jevit jako extravagantní, avšak k tomuto typu výzkumu položili základ už Ch. Darwin a B. Engels.*“ A dodal: „*Když mi říkají, abych to vysvětlil jednoduše, odpovídám: Co je to světlo? Vysvětlete mi to jednoduše*“ (Etnogenéz i biosféra Zemli, Moskva 2001, str. 32 a 516); pozn. překl.

⁴ Adaptace – přizpůsobení se *etnosu* vůči krajině; dochází k němu prostřednictvím rozvíjení nových *stereotypů chování*; pozn. aut. (Není-li dále uvedeno jinak, poznámky pod čarou jsou autorské; pozn. překl.).

⁵ Stereotyp chování – specifická pravidla, standardy chování členů *etnického systému*, předávané potomkům cestou výchovy a návyku. Etnický systém – společenství lidí, sjednocených svým *světonáhledem* (způsobem vnímání světa) a *stereotypem chování*.

používaným dodnes, stala cyklická časomíra (s představou o cykličnosti času je ostatně spojen slovanský původ ruského slova „vremja“ – „čas“, které má společný kořen s ruskými slovy „vertět“ – „vrtět“ a „veretěno“ – „vřeteno“).

Na Východě byl například vytvořen časoměrný systém, v němž každý z dvanácti roků nese jméno nějakého zvířete, znázorňovaného určitou barvou (bílá = kov, černá = země, červená = oheň, modrozelená = rostlinstvo). Avšak vzhledem k tomu, že život je velmi dlouhý, pro popis událostí uchovaných v paměti lidí většinou nestačí nejen roční, ale ani dvanáctiletý cyklus.

Ve snaze o překonání tohoto problému se začala používat lineární časomíra, v níž se letopočet odvíjí od určitého okamžiku minulosti. Pro staré Římany byl tímto prvotním datem rok založení Říma a pro Řeky rok první olympiády. Muslimský letopočet začíná hidžrou – útekem proroka Mohameda z Mekky do Mediny. Křesťanský letopočet, který používáme my, vychází z data Kristova narození. O lineární časomíře nelze říct než tolik, že na rozdíl od časomíry cyklické zdůrazňuje nenávratnost času.

Na Východě existoval ještě další způsob vnímání a měření času – uvedme příklad takové časomíry: jistá císařovna z jihochínské dynastie Čchen, rozvrácené severní dynastií Suej, upadla do zajetí. Byla vydána za jednu z manželek turkickému chánovi, který chtěl být spřízněn s čínskou císařskou rodinou. Císařovna trpěla ve stepích a psala verše. Jedna z jejích básní zní následovně:

*Jet' sláva a pocta jen bídy předzvěst,
Nic než kruhy na vodě řád světa jest.
Lesk, velikost změni se v nic potají,
Věž, řeka se obě s zemí srovnají.
Ač někdy je svět náš pln přepychu, krás,
Je poklid hned chaosem vystřídán zas.
Džbán vína je opojný vždy krátce jen,
Zní krásně, však umlkne pak loutny sten.
Já císařskou dcerou jsem byla kdysi,
Teď v Hordě dlím – a se mnou kočovníci.*

*Když za noci bez střechy bloudila jsem,
 Jen zoufalství bylo mi tam osudem.
 Jeť vrtkavost zákonem běhu světa,
 Ta – kam se jen podíváš – stále vzkvétá.
 Jen píseň, již v dávný čas zpívali si,
 Ve vyhnanci rozjitří srdce vždycky.*

(Přel. B. S.)

Běh času je zde podán jako houpavý pohyb, z něhož se jednotlivé časové periody vydělují v závislosti na tom, jak jsou nasyceny událostmi. Vznikají tak dlouhé nespojitě „úseky“ času. Číňané to celé nazývali jedním prostým slovem: „nestálost“. Každá „nestálost“ probíhá v tom či onom okamžiku dějinného času, načež nevyhnutelně končí a je vystřídána další „nestálostí“. Takovéto vnímání nespojitosti času (tedy jeho přerývanosti – v protikladu vůči plynulé spojitosti, linearitě) pomáhá fixovat a pochopit průběh historických událostí, jejich souvislosti a jejich posloupnost.⁶

Když však mluvíme o přerývaném, lineárním či cyklickém čase, nesmíme zapomenout, že tu jde ve všech případech o časoměrné systémy vymyšlené člověkem. Realitou nakonec zůstane celistvý, absolutní čas, který my lidé jen počítáme, čas, nepodléhající matematickým abstrakcím a odrážející historickou (přírodní) skutečnost.

Přerývaná časomíra je použitelná jak pro lidské dějiny, tak pro historii přírody. Správně založená historická geologie operuje s érami a obdobími, z nichž každé představuje osobitý úsek tvářnosti zemské biosféry. Bud' tu máme „vlhký“ karbon s hojností obrovských obojživelníků, nebo „suché“ permské období s mohutnými plazy žijícími v blízkosti vodních zdrojů. Ve třech obdobích éry mezozoika, jimiž byly trias, jura a křída, vznikala pokaždé nová flóra a nová fauna. Další změnu živočišného i rostlinného světa na Zemi přinesla doba ledová. Před tímto obdobím žili v Africe příslušníci druhu Australopithecus,

⁶ Nespojitost (diskrétnost) *etnických dějin* – přerývání, přerušování spojitosti příčin a následků, vyznačující začátek a konec jakékoli *etnogeneze*.

vzdáleně připomínající současného člověka. Po konci doby ledové se objevili neandrtálci s velkou hlavou a silným rozložitým trupem. Za okolností, které neznáme, neandrtálci vymizeli a byli vystřídáni lidmi současného typu homo sapiens. V Palestině se uchovaly hmotné stopy po střetnutí dvou druhů lidí: homo sapiens a neandrtálců. V jeskyních Schul a Tabún v pohoří Karmel byly nalezeny ostatky *kříženců* obou druhů. Těžko si lze představit podmínky vzniku tohoto hybridu, obzvláště když si uvědomíme, že neandrtálci byli kanibalové. V každém případě tento nový smíšený druh neprokázal životaschopnost.

Neandrtálci tedy vyhnuli, takže v naší době je sice Země osídlena lidmi pěti odlišných ras, ty však patří k jednomu biologickému druhu. Máme tedy právo se domnívat, že přímá dědičná posloupnost mezi neandrtálci a dnešními lidmi neexistuje. Zrovna tak ovšem neexistuje přímé následnictví mezi cromagnonskými lovci mamutů a starými Kelty, mezi Římany a Rumuny nebo mezi Huny a Maďary.

Stejně jako v dějinách druhů, i v dějinách etnosů (národů) se střetáme s tím, že čas od času dochází v určitých oblastech Země k absolutnímu zlomu, kdy staré mizí a objevují se nové. Filištíni a Chaldejci, staří Makedonci a Etruskové dnes patří dávné minulosti. Už neexistují. Kdysi dávno však zase neexistovali Angličané ani Francouzi, Švédí ani Španělé. Etnické dějiny⁷ se tedy skládají ze „začátků“ a „konců“.

Odkud a proč však vznikají tato nová společenství, která se náhle začínají oddělovat od svých sousedů („Á, kdepak, vás my dobře známe – vy jste Němci, ale my jsme Francouzi!“)? Samozřejmě, že každý měl svého předka. Vlastně ne jednoho, ale hned několik. Například předkové Rusů byli jak staří Rusiči,⁸ tak přistěhovalci z Litvy i z tatarské Hordy, ale také místní, původní ugrofinské kmeny. Problém utvoření nového etnosu však není vyčerpán tím, že určíme jeho předky. Předky známe vždy, ale etnosy se utvářejí zřídka a na nemnohých místech.

⁷ Etnické dějiny – následky *etnogeneze* a etnických kontaktů, zachycené v historických pramenech.

⁸ Rusiči – obecné označení pro slovanské obyvatele staré Rusi; pozn. překl.

Zdalo by se, že na danou otázku neexistuje odpověď; nezapomeňme však, že právě tak neexistovala před sto lety odpověď na otázku po původu druhů.

V 19. století, v době bouřlivého rozvoje evoluční teorie, se jak před Darwinem, tak po něm předpokládalo, že jednotlivé rasy a se utvářejí působením existenčního boje. Dnes tato teorie uspokojí jen málokoho, protože stále více faktů hovoří ve prospěch jiné koncepce: teorie *mutageneze*. Podle ní vzniká každý nový druh následkem mutace, tedy náhlé proměny genofondu živých bytostí, ke které dochází pod tlakem vnějších podmínek na určitém místě a v určitém čase. Existence mutací samozřejmě neruší proces druhové evoluce. Pokud nově vzniklé atributy zvyšují životaschopnost druhu, dojde k jejich reprodukci a upevnění v potomstvu na dosti dlouhou dobu. Pokud tomu tak není, nositelé takových atributů už po několika generacích vymírají.

Teorie mutageneze je v pozoruhodném souladu se známými fakty etnických dějin. Uvedme například už zmíněnou migraci 1.-2. století n. l. Mohutný pohyb nových etnosů probíhal poměrně krátkou dobu a pouze v úzkém pruhu od jižního Švédska po Habeš. Právě tento pohyb však způsobil zánik římské říše a změnil etnickou mapu celého evropského Středomoří.

Začátek etnogeneze⁹ bychom tudíž mohli hypoteticky spojit s mechanismem mutace, v jejímž důsledku vzniká etnický „podnět“, vedoucí následně k vytvoření nových etnosů. Etnogenetický proces je spojen se zcela určitým genetickým atributem. Zde uvedme do oběhu další parametr etnických dějin: *pasionaritu*.¹⁰ – Pasionarita je atributem, který vzniká působením mutace (*pasionárního podnětu*¹¹) a v *populaci*¹² pak tvoří jisté

⁹ Etnogeneze – proces vzniku, vývoje a vymizení *etnosů*.

¹⁰ Pasionarita (jakožto charakteristika chování) – přebytek biochemické energie živé hmoty, projevující se schopností lidí dosahovat vrcholného vypětí.

¹¹ Pasionární podnět – „mikromutace“, vyvolávající v populaci zvýšenou absorpci biochemické energie z okolního prostředí a vedoucí ke vzniku nových *etnických systémů*.

¹² *Populace* – souhrn volně se mísících jedinců daného druhu (například lidí), obývajících v průběhu řady generací určité území.

množství osob majících zvýšenou schopnost jednání. Takové osoby budeme nazývat *pasionáty*.¹³

Pasionáti usilují o změnu svého okolí a jsou přitom schopni takovou změnu provést. Jsou to oni, kdo organizují daleká tažení, z nichž se vrátí jen málokdo. To oni bojují za ovládnutí národů, obklopujících jejich vlastní etnos, nebo naopak čelí nájezdům cizích okupantů. Taková činnost vyžaduje zvýšenou schopnost zvládat mohutná vypětí, protože jakékoli úsilí živého organismu je spojeno se ztrátou jistého druhu energie. Tento druh energie popsal významný ruský vědec V. I. Vernadskij, který jej pojmenoval jako *biochemickou energii živé biosférické hmoty*.

Mechanismus spojení mezi pasionaritou a chováním je pak velmi jednoduchý: lidé, stejně jako jiné živé organismy, mají obvyčně tolik energie, kolik je jí zapotřebí pro uchování života. Pokud je lidský organismus schopen „nasát“ z okolního prostředí více energie, než kolik jí sám nezbytně potřebuje, utváří pak vztahy s jinými lidmi a navazuje spojení, která mu umožňují použít tuto energii v jakémkoli směru, který si vybere. Může například založit nový náboženský systém či vědeckou teorii, postavit pyramidu nebo Eiffelovu věž atp. Pasionáti přitom vystupují nejen jako bezprostřední vykonavatelé, ale také jako organizátoři. Tím, jak ukládají svou přebytečnou energii do organizace a řízení svých soukmenovců na všech stupních společenské hierarchie, vytvářejí – byť s obtížemi – nové *stereotypy chování*, vnucují je všem ostatním, a tím pak stojí u zrodu nového etnického systému, nového historicky zřetelného etnosu.

Hladina v etnosu však nezůstává provždy stejná (viz graf). Po svém vzniku prochází řadou zákonitých vývojových fází,¹⁴ které můžeme připodobnit k jednotlivým obdobím lidského života.

¹³ Pasionáti – lidé, jejichž *pasionární podnět* převyšuje podnět pudu sebezáchovy (*pasionární podnět* – impuls k určitému chování, jehož zaměření je protikladné vůči instinktu osobní a druhové sebezáchovy).

¹⁴ Fáze etnogeneze – přesně stanovitelná etapa vývoje *etnosu*, typická určitou úrovní pasionárního napětí a určitým *stereotypem chování*, jež oné úrovni odpovídá. Rozlišujeme zde celkem šest fází.

První fází je fáze pasionárního *zdvihu*¹⁵ etnosu, vyvolaná pasionárním podnětem. Je třeba poznamenat, že staré etnosy, na jejichž základě vzniká etnos nový, se sjednocují jakožto složený systém. Z dříve navzájem nepodobných subetnických¹⁶ skupin se vytváří celek, sjednocený pasionární energií, jež při svém šíření ovládá územně blízké národy. Tak vzniká etnos.

Ze skupiny etnosů v jedné oblasti pak vzniká superetnos¹⁷ – například byzantská říše byla superetnosem, vzniklým z pasionárního podnětu z 1. století n. l. Sestávala z Řeků, Egyptanů, Syřanů, Gruzínů, Arménů a Slovanů a existovala až do 15. století.

Délka života etnosu bývá zpravidla vzájemně srovnatelná; od okamžiku podnětu do úplného zániku trvá kolem 1 500 let, s výjimkou případů, kdy je normální průběh etnogeneze narušen agresí cizích etnik.

Největší zdvih – *vrcholová*¹⁸ fáze etnogeneze – vyvolává v lidech nikoli již úsilí vytvářet celky, nýbrž naopak potřebu „být sami sebou“, tedy nepodřizovat se obecným předpisům a vypořádat se pouze s vlastní přirozeností. – V dějinách je tato fáze obvykle doprovázena takovou vnitřní rivalitou a takovými masakry, že se tím proces etnogeneze načas zbrzdí.

Postupně se vlivem masakrů pasionární náboj snižuje, neboť došlo ke vzájemnému fyzickému vybíjení. Začínají občanské války; tuto fázi nazveme fází *zlomovou*.¹⁹ Většinou je doprovázena obrovským rozptylem energie, krystalizujícím do budování kulturních a uměleckých výtvorů. Vnější rozkvět kultury však odpovídá *poklesu* pasionarity, nikoli jejímu *zdvihu*. – Tato fáze je obvykle zakončena krveprolitím; systém se tak zbaví

¹⁵ Fáze *zdvihová* – fáze typická stabilním zvyšováním úrovně pasionárního napětí systému v důsledku *pasionárního podnětu*.

¹⁶ Subetnos – *etnický systém*, jenž je podsystémem *etnosu*.

¹⁷ Superetnos – *etnický systém*, sestávající z několika *etnosů*, vzniklých v určitém krajinném prostoru; v dějinách se projevuje jakožto mozaikovitá celistvost.

¹⁸ Fáze *vrcholová* („akmatická“) – fáze typická takovou úrovní pasionárního napětí, jež je pro daný systém úrovní maximální, mezní.

¹⁹ Fáze *zlomová* – fáze typická ostrým snížením úrovně pasionárního napětí po *fázi vrcholové*.

přebytečné pasionarity a ve společnosti se ustavuje zřetelná rovnováha.

Etnos pak začíná – díky doposud získaným hodnotám a statkům – žít „na setrvačnick“. Tuto fázi nazveme fází *inertní*.²⁰ Nyní se opět lidé podřizují jeden druhému, utvářejí se velké státy a dochází k budování a hromadění hmotného blahobytu.

Postupně se pasionarita vyčerpává. Když začne v systému panovat nedostatek energie, vedoucí postavení ve společnosti zaujímají subpasionáti – lidé se sníženou hladinou pasionarity.²¹ Usilují nejen o likvidaci nepokojných pasionátů, ale i pracovních harmonických osobností. Tehdy nadchází fáze *obskurační*,²² v níž se procesy rozpadu etnosociálního systému stanou nezvratnými. Všude dominují malátní a sobečtí lidé, kteří se řídí konzumní psychologií.

Poté, co pak subpasionáti projedí a propijí všechny hodnoty uchované z hrdinských časů, nastupuje poslední fáze etnogeneze – fáze *memoriální*,²³ kdy si etnos udržuje již jen vzpomínku na své historické *tradice*.²⁴ Ponenáhlu pak mizí i paměť: nadchází období rovnováhy s přírodou (homeostáze²⁵), kdy lidé žijí v harmonii (v souladu) s rodnou krajinou a před velikými záměry dávají přednost životu v co největším poklidu. V této fázi mají lidé jen tolik pasionarity, aby dokázali udržet v chodu hospodářství, uspořádané jejich předky.

²⁰ Fáze *inertní* – fáze typická plynulým snižováním úrovně pasionárního napětí po *fázi zlomové*.

²¹ *Subpasionáti* – lidé, jejichž *pasionární podnět* je nižší než podnět pudu sebezáchovy.

²² Fáze *obskurační* – fáze typická snížením úrovně pasionárního napětí pod úroveň, jež přináší *etnické rovnováze (homeostázi)*; dochází přitom buď k přeměně *etnosu v relikt (etnický systém, nacházející se ve stavu etnické rovnováhy)*, nebo k jeho úplnému vymizení jako systému.

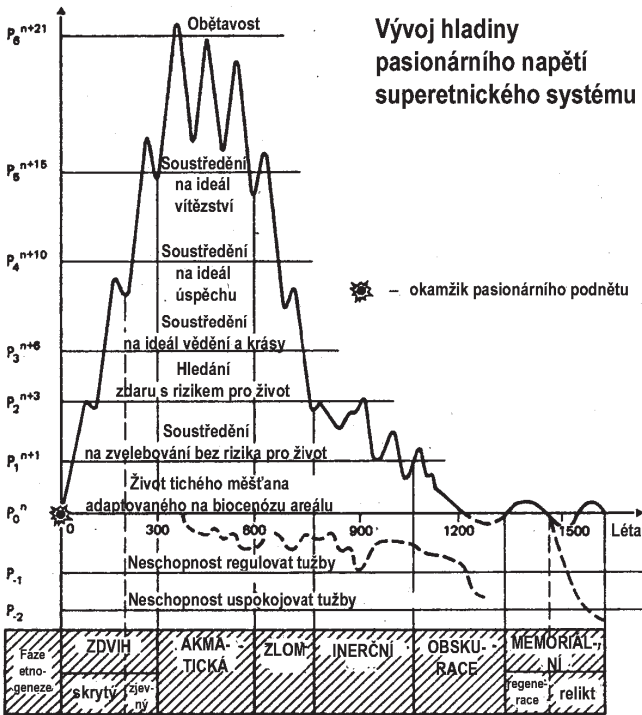
²³ Fáze *memoriální* – fáze, kdy si jednotliví představitelé *etnosu* ještě uchovávají kulturní tradici.

²⁴ *Etnická tradice* – souhrn standardů chování, předávaných prostřednictvím mechanismu podmíněného reflexu.

²⁵ *Etnická rovnováha (homeostáze)* – setrvalý stav *etnického systému*, při němž množství biochemické energie, tedy *pasionarity*, kolísá jen neznatelně, což vede k etno-krajinné rovnováze a k absenci proměn *fází etnogeneze*.

Nový vývojový cyklus může být vyvolán jen dalším pasionárním podnětem, jehož působením vzniká nová pasionární populace. Ta ovšem nikterak nerekonstruuje starý etnos, nýbrž vytváří etnos nový, a to tím, že uvede do pohybu další etnogenetickou spirálu, tedy proces, díky němuž lidstvo nemizí z povrchu zemského.

P - hladina pasionárního napětí systému. Kvalitativní charakteristiky dané hladiny („obětavost“ atd.) chápeme jako určitou průměrnou „známku“ představitelů etnosu. V rámci žijí vedle sebe vždy lidé, pro něž jsou typické i ostatní použité charakteristiky, dominuje však vždy jeden typ.

P_i - index hladiny pasionárního napětí systému, odpovídající danému imperativu chování; $i = -2, -1, \dots, 6$; při $i = 0$ odpovídá hladina pasionárního napětí systému etnické rovnováhy s prostředím.

P^k - množství *subetnosů*, tvořících systém na dané hladině pasionárního napětí; $k = n+1, n+2, \dots, n+21$, kde n = počáteční množství subetnosů v systému.

Poznámka: Předložená křivka vznikla na základě zobecnění čtyřiceti individuálních etnogenetických křivek, které jsme sestavili pro různé etnosy. Přerušovanou čarou je vyznačen pád pod úroveň etnické rovnováhy, ke kterému dochází následkem etnického sesuvu (zhroucení) - a to působením agrese zvenčí.

DÍL PRVNÍ

Kyjevský stát

KAPITOLA PRVNÍ

Slované a jejich sousedé

Dvě Evropy

Pokusme se nyní podívat z hlediska výše vysvětlené teorie na etnické dějiny Ruska. V dobách, kdy začínaly dějiny tohoto území a jeho národů, bylo lidské osídlení Země navýsost nerovnoměrné. Některé národy žily v horách, jiné ve stepích nebo v nepřístupných lesích, třetí na mořském pobřeží. A všechny tvořily naprosto svébytné kultury, navzájem si nepodobné, ale vnitřně spojené s tím typem krajiny, který je živil. Obyvatelé lesů se pochopitelně mohli produktivně zabývat lovem, například mohli shromážďovat kožešiny a jejich prodejem pak získávat všechno, čeho se jim nedostávalo. To však nemohli dělat ani obyvatelé úrodného Egypta, kde kožešinová zvířata nežila, ani obyvatelé západní Evropy, kde byli hranostajové natolik vzácní, že jejich kožešina se používala výhradně pro královské pláště, ani obyvatelé stepí, věnující se pěstování dobytka. Zato měli obyvatelé stepí nadbytek mléka a masa, vyráběli chutný, nekazící se sýr a mohli jej prodávat. Komu? Přece obyvatelům lesů, kteří zhotovovali dřevěné vozy, na kterých mohli jezdit obyvatelé stepí. A co je hlavní: obyvatelé lesů vyráběli kolomaz, bez níž by se kola stepních vozů netočila. Obyvatelé středomořského pobřeží měli vynikající ryby a olivy, na srážech Apenin a Pyrenejí se pásly kozy. Každý národ měl tedy svůj vlastní způsob vedení hospodářství, vlastní způsob zajištění životních potřeb. Studium dějin národů tudíž musíme zahájit popisem přírody a podnebních podmínek vládnoucích na územích, kde dané národy žijí.

Dělení na geografické oblasti bývá často podmíněné a ne vždy se shoduje s dělením podle oblastí klimatických. Například Evropa je rozdělena vzdušnou čarou, odpovídající lednové izotermě, procházející přes Pobaltí, západní Bělorusko a Ukrajinu k Černému moři. Na východ od této hranice je průměrná lednová teplota záporná, zima studená, mrazivá, často suchá,

zatímco na západ odtud převládají mírné teplé zimy s blátivým terénem a mlhavým vzduchem. Tyto regiony mají navzájem naprosto odlišné podnebí.

Velký vědec, akademik A. A. Šachmatov, který zahájil praktické studium ruských letopisů prostřednictvím výzkumu dějin ruštiny a jejich dialektů, dospěl k závěru, že staří Slované měli svou kolébkou u pramenů Visly, na březích Tisy a v podhůří Karpat.²⁶ To je dnešní východní Maďarsko a jižní Polsko. Své první stopy v dějinách tedy naši slovanští předkové zanechali na hranici dvou klimatických pásem (mírného západoevropského a suchého východoevropského s kontinentálním podnebím). Toto území pro nás tudíž představuje předmět zásadního zájmu.

Gótové

V dobách velkého stěhování národů postoupili Slované na západ, na sever a na jih – ke břehům Baltského, Jaderského a Egejského moře. Jejich západními sousedy byly germánské kmeny. Na severovýchodě Evropy sousedili se Slovany takzvaní Baltové – Litevci, Lotyšši, Prusové a Jatvigové. To byly velmi dávné národy, které osídily pobaltské území po ústupu ledovce. Obsadily téměř pusté prostory a rozšířily se poměrně daleko – přibližně od dnešní Penzy až po Štětín. Na severovýchod od Slovanů žily finské kmeny. Bylo jich mnoho: Suomové, Estové i „Čud' bělooká“ (tak nazývali na Rusi jeden z těchto kmenů). Za nimi žili Zyrjané, „Čud' zavolocká“ a řada dalších národů.

Jak už bylo řečeno, to vše se vyznačovalo relativní stabilitou až do 2. století n. l., kdy v důsledku pasionárního podnětu započalo velké stěhování národů. A ten počátek byl následující: z pobřeží jižního Švédska, tehdy známého jako Gótie, vypluly tři gótské eskadry s odvážnými bojovníky – Ostrogóty, Vizigóty a Gepidy. Tyto eskadry se vylodily v ústí Visly, vydaly se proti proudu až k jejím pramenům, dorazily k Pripjati, prošly skrz

²⁶ Existují i jiné verze o původu Slovanů. Avšak korekce, které tyto verze přinášejí, nemění celkový obraz našeho výzkumu.

dněperské stepi a postoupily až k Černému moři. Gótové – národ zvyklý mořeplavbě – si tam vybudovali loďstvo a zahájili nájezdy na bývalou Helladu, tedy na Řecko. Dobývali a plenili tamní města a jejich obyvatele brali do zajetí. Tehdy bylo Řecko součástí římské říše, takže císař Decius – strašný lovec křesťanů, velmi schopný vojevůdce a srdnatý muž – proti Gótům vystoupil. Gótové již tehdy překročili Dunaj a vtrhli na území Byzance. Skvělá římská pěchota, dobře vycvičená, vyzbrojená krátkými meči vhodnými pro boj více než meče dlouhé, se střetla s Góty, kteří na sobě měli zvířecí kůže a bojovali s dlouhými oštěpy. Gótové neměli zjevně žádnou šanci na vítězství. Jenže k překvapení současníků byla v tomto boji na hlavu poražena římská armáda – Gótové ji totiž šikovnými manévry zahnali do bažiny, kde Římané po kotníky uvízli. Legie ztratily schopnost manévru a Gótové zabíjeli Římany svými oštěpy, aniž jim vůbec dovolili zahájit boj. Zahynul zde i samotný císař Decius. To se stalo roku 251.

Díky tomu ovládli Gótové ústí Dunaje (kde se usadili Vizigóti) a dnešního Sedmihradska (které obsadili Gepidové). Území na východ odtud – mezi Donem a Dněstrem – opanovali Ostrogóti. Jejich vládce Hermanarich, vládnoucí ve 4. století, výtečný a statečný voják, si podřídil téměř celou východní Evropu: území Mordvinů a Merijců, prameny Volhy, skoro celý prostor kolem Dněpru, stepi až ke Krymu i samotný Krymský poloostrov.

Mohutný gótský stát se poté zhroutil kvůli krutosti vládce a zradě poddaných – což bylo tehdy velmi častým zjevem. Od Hermanaricha se odvrátil jeden z vůdců kmene Rosomonů, který byl Gótům podřízen. Starý král, který nestrpěl zradu, nařídil ve strašném hněvu, aby byla žena onoho vůdce roztrhána divokými koni. „Hrůza, takhle krutě zabít naši sestru!“ rozhořčili se bratři zavražděné ženy, Sar a Ammius. Jednou pak při královské audienci přistoupili k Hermanarichovi, vytasili zpod pláště meče a zaútočili na něho. Nezabili ho však: strážci je včas stihli zlikvidovat. Jenže Hermanarich se z utrpěných zranění nevyhléčil, neustále churavěl a pustil otěže moci z rukou. – A právě tou dobou se z východu blížil strašný nepřítel – Hunové.

Chunové a Hunové

Předkové Hunů – Chunové – byli nevelkým národem, který vznikl ve 4. století před n. l. na území Mongolska. Ve 3. století před n. l. prožívali těžké časy, protože z východu se na ně tlačili kočovníci národa Sjanbi a ze západu na ně doráželi Sogdové, kterým Číňané říkali Jueč-Ži. Chunové nebyli úspěšní ani ve svých pokusech zapojit se do čínských vnitřních sporů. V Číně právě probíhalo sjednocování státu, známé v čínské historiografii jako „válka říší“. Ze sedmi říší zbyla jen jediná poté, co byly vyhlazeny dvě třetiny obyvatelstva země. – S Číňany, kteří nebrali zajatce, bylo lépe si nic nezačínat. Výsledek bojů odsoudil Chuny do pozice spojenců poražených, takže první chunský šanjuj²⁷ platil jednak daň východním i západním sousedům a jednak musel postoupit Číně úrodné jižní stepi. Právě v této situaci se však zúročil pasionární podnět formující etnos.

Chunský následník jménem Mode byl v nepřízni u svého otce. Jeho otec – šanjuj – měl několik žen, jako ostatně všichni kočovníci, a velice miloval nejmladší z nich a syna, kterého mu porodila. Rozhodl se poslat nemilovaného Mode k Sogdům, kteří žádali od Chunů rukojmí. Následně měl vládce v úmyslu zaútočit na Sogdianu, aby tím Sogdy přiměl k vraždě tohoto svého syna. Ten však uhodl otcovy záměry a v okamžiku, když šanjuj zahájil nájezd, zabil následník svého strážce a uprchl. Jeho útěk zapůsobil na chunské bojovníky takovým dojmem, že si u nich Mode vysloužil pozici velmi schopného a perspektivního muže. Otec pak musel svého nemilovaného syna jmenovat vládcem jednoho z úředních regionů svého státu.

Mode zde zahájil výcvik vojáků. Začal používat svištící šíp (v jeho špici byly otvory, které při výstřelu vydávaly svištivý signalizační zvuk). Jednou svým vojákům nařídil, aby sledovali, kam vypustí šíp, a stříleli pak na tentýž cíl. Poté, co vydal tento rozkaz, se zničehonic pootočil a zasáhl – svého oblíbeného koně. Všichni zasténali: „Proč zabíjet tak nádherné zvíře?“ Avšak ti, kteří svého pána nenásledovali a nevystřelili na koně

²⁷ Šanjuj – titul chunského vojenského vládce (vůdce).

rovněž, byli vzápětí s'tati. – Posléze střelil Mode do svého oblíbeného sokola. A opět pak kázal useknout hlavy těm, kteří na bezbranného ptáka nevystřelili. Následně zasáhl šípem svou oblíbenou ženu. A samozřejmě, všem váhavým vojákům – hlavy dolů. – Při lovu pak Mode potkal šanjuje (vladaře), tedy svého otce – a vystřelil na něho. Vzápětí vypadal šanjuj dočista jako ježek – tak ho Modeovi vojáci prošpikovali svými šípy. Nikdo už si zkrátka nedovolil protivit se a nestřílet...

Mode se stal vládcem roku 209. Uzavřel mír se Sogdy, ale stále od něj požadovali daň východní kočovníci, známí pod jménem Dun-Chu. Nejprve žádali ty nejlepší koně. „Kůň tisíce Li“ (Li byla čínská délková míra, rovnající se přibližně 580 metrům) – takovým nádherným názvem byl označován rychlonohý hřebec. Někteří Chunové říkali: „Ty koně jim dávat nesmíme.“ Mode však opáčil: „Bojovat kvůli koním je nesmysl.“ A jak bylo jeho zvykem, nechal stít všechny, kdo koně nechtěli vydávat. Poté žádali kočovníci Dun-Chu krásné ženy, a to včetně ženy samotného vladaře. Všem, kteří prohlásili, že „Není možné dát jim naše ženy“, nechal Mode usekat hlavy s tím, že „Náš život a existence státu má vyšší cenu než ženy“. Nakonec žádali Dun-Chu neobydlené území, tvořící hraniční pásmo mezi nimi a Chuny. Jednalo se o pustinu na východě Mongolska. Mnozí tehdy tvrdili: „Tuhle půdu nepotřebujeme – stejně na ní nežijeme.“ Ale Mode prohlásil: „Území je základ státu. Území vydávat nesmíme!“ A nechal oponenty stít. Poté nařídil svým vojákům, aby okamžitě zahájili tažení proti Dun-Chu. – A v té válce zvítězil, protože Chunové už jej nyní poslouchali bezpodmínečně a na slovo.

Následně zahájil Mode válku s Čínou. Zdálo by se, že tato válka byla zbytečná: kočovníci přece žili ve stepi, zatímco Číňané byli usídleni jižněji odtud – za svou Velkou zdí, v monzunových údolích s mírným a teplým podnebím. K útoku proti Číně však Chunové měli své důvody.

Modeho armáda obklíčila předsunutou jednotku Číňanů, v níž se nacházel samotný císař Liu Ban. Chunové čínské vojsko neustále ostřelovali z luků a nedali Číňanům ani chvíli oddechu. Čínský císař požádal o příměří. Někteří velmoži přemlouvali Modeho, aby nepřítele zabil, avšak Mode jim odpověděl:

„Vy pitomci, proč bychom toho čínského vladaře zabíjeli? Vždyť oni si pak zvolí jiného. Nechme ho naživu. Hlavní síly Číňanů sem přece teprve pochodují, a s nimi jsme ještě nebojovali.“ S oním císařem, který založil dynastii Chan, pak Mode roku 198 uzavřel dohodu „o míru a příbuzenství“. To znamenalo, že obě strany si budou hledět svého a nepokusí se ovládnout území toho druhého. Chunové si uvykli kočovat ve stepi a byli odolní vůči chladu. Zato Číňané si oblíbili mírné podnebí v údolí řeky Chuang-che a neměli sebemenší zájem se do stepí vydávat.

Tou dobou už Číňané ovládli výrobu hedvábí – velmi drahocenného zboží starověku. Byla tedy uzavřena dohoda, podle níž dají Chunové Číňanům koně, za které budou Číňané platit právě hedvábím. Hedvábí bylo tehdy navýsost nezbytné jak pro usedlé národy, tak pro kočovníky. Lidí trápil parazitní hmyz, jemuž se dalo čelit jedině v oděvu z hedvábí. A když dostala nějaká chunská žena hedvábnou košili, nemusela si už neustále vyčesávat parazity z vlasů.

Prostřednictvím sogdiánských obchodníků kupovali hedvábí i Římané. Ti na tom byli stejně. Mýdlo tehdy neexistovalo, takže Římané si potírali tělo olejem, pak jej seškrabávali spolu se špínou a následně brali horkou lázeň. Zpropadení parazité se však po určité době objevovali znovu. Svůdné a vlivné římské krasavice žádaly od svých mužů a ctitelů hedvábné tuniky. Ty tuniky byly neskutečně drahé, skoro jako zlato. Římané utráceli za hedvábí obrovské peníze: nakupovali je od zprostředkujících obchodníků z Íránu a Sýrie, dávali je svým manželkám i milenkám – a neměli pak čím zaplatit své vojáky. Kvůli neplacení žoldu se vojáci bouřili. Císaři a velmožové pak hynuli v ohni mnoha povstání. – Tato příšerná politika, která nakonec zahubila římskou říši, se ovšem prováděla ještě po celých dvě stě let (1.–3. stol.).

Velmi nepříznivá situace se vyvinula i v Číně. Číňané dostávali za hedvábí buď koně od stepních kočovníků, nebo luxusní předměty ze Středomoří. Korále, purpurové barvivo a všemožné klenoty a šperky končily u pánů, ale hedvábí museli dodávat rolníci. Všichni si chtěli pro sebe shromáždit co nejvíc drahocenného zboží, které pak prodávali – a ze zisku zahrnovali přepý-

chem své ženy a dcery. Není divu, že se pak u Číňanů rychle vyvinula praxe, kterou bychom dnešní terminologií mohli označit jako systém „dobrých známostí“. Všechny císařovy manželky a souložnice (císař měl k dispozici vlastní harém) s sebou vynášely nahoru své příbuzné, kteří zaujímali vládní a administrativní funkce. Poté, co takoví příbuzní a známí získali právo ovládat ten či onen region, zahájili krutý útlak rolníků, aby tak získali peníze na úplatky. Jejich zločinné jednání samozřejmě nemohlo zůstat utajeno před ústřední mocí: Číňané na sebe navzájem neustále sepisovali udání – vždyť se jednalo o samé vzdělané, a tudíž písma znalé osoby. Čas od času bývali tedy tito místodržitelé popravováni. Avšak ti z nich, kteří předvíдали svůj hořký osud, zakopávali do země poklady a jejich umístění prozrazovali svým dětem. – Následně pak ovšem vláda, která dobře věděla, co její činovníci provádějí, kázala popravovat nejen daného zlotřilce, ale i celou jeho rodinu.

Obchod s hedvábím se tedy stal zdrojem záhuby obou velkých říší: římské i čínské.

Přitom stále trvala konkurence mezi říší Chunů a Čínou. Čína měla sice 50 milionů obyvatel, zatímco Chunů bylo všehovšudy asi tři sta tisíc, avšak boj, vyvolávaný samozřejmým zájmem kočovníků o hedvábí, mouku a železné předměty, vyrovnával síly obou stran do poměru jedna ku jedné. Čínští koně byli totiž mnohem horší než čilí hřebci stepních kočovníků. Výpravy do chunských stepí většinou končily likvidačí čínských jízdních oddílů. – Když Číňané pochopili, že ve Střední Asii jsou k dispozici „nebeští hřebci“ (tedy plemenní koně, podobní koním arabského plemene), vyslali tam vojenskou výpravu. Oblklili město Gujšan (nacházelo se v prostoru dnešního Ferghanského údolí) a žádali, aby jim byli vydáni nejlepší hřebci. Obležení Středoasijsci se jim v této záležitosti podrobili – a jakmile se Číňané vrátili s kořistí domů, začali pěstovat nové plemeno koní. A byli přitom úspěšní. Následně zahájili úspěšné nájezdy na Chuny. Ba co víc: přesvědčili kočovné sousedy z východu, severu a západu, aby proti Chunům vystoupili rovněž.

Chunský šanjug (vůdce) prohrál rozhodující bitvu, uprchl na západ a zmizel beze stopy. Chunský stát se rozpadl na části.

Některé kmeny se rozptýlily do jihosibiřských stepí a jiné odešly do Číny, protože tou dobou byla Velká step stížena hrozným suchem. Na severu Číny se začala rozšiřovat poušť Gobi. Chunové se tedy přesunuli na vyschlá čínská pole, kde vznikly jim tak milé a drahé suché stepi. Další část Chunů se vydala do Střední Asie a dospěla do prostoru Sedmiřící (oblast dnešní Alma-Aty). Zde se „oslabení“ Chunové usadili. Ti nejzoufalejší z nich se však hnuli dále na západ. Prošli celým Kazachstánem a v 50. letech 2. století dospěli ke břehům Volhy. Ztratili přitom většinu svých žen, které prostě nedokázaly fyzicky přežít tak dalekosáhlé tažení: ostatně i z mužů to vydrželi jen ti nejsilnější.

Chunové²⁸ se rychle zabydleli na nových územích, kde bylo možné věnovat se pěstování skotu a kde je nikdo neobtěžoval. Ženy si zajistili při nájezdu na Alany.²⁹ Poté se sjednotili a spřítznili s národem Vogulů (Mansiů).³⁰ Tak utvořili Chunové nový etnos – etnos západních Hunů, kteří se podobali starým asijským Chunům zrovna tak málo jako kovboji z Texasu anglickým farmářům. A tito západní Hunové (pro zjednodušení jim budeme říkat prostě Hunové) zahájili válku proti Gótům.

Nejdřív Hunové dokončili úplnou porážku Alanů, jejichž sílu vyčerpali nekonečnými boji. Stát Hunů se rozšířil a obsáhl prostor mezi řekami Ural (Jajik) a Don. Gótové se na březích Donu snažili udržet, byli však oslabeni vysilujícím zápasem se Slovany. Když se pak tedy Hunové přes Kerčský průliv, Krym a Perekop dostali Gótům do týlu, Gótové se dali na ústup. Ostrogóti se Hunům podrobili. A Vizigóti se přepravili přes Dunaj – čímž se ocitli v římské říši. – Zkáza gótského státu pak byla příčinou toho, že zde svobodu pro své působení získali Slované. V jejich paměti se však uchovala vzpomínka na předchozí dominanci Gótů v jihoruských stepích, kde kdysi Gótové zajali slovanského vůdce jménem Bož a ukřižovali 70 slovanských stařešinů.

²⁸ Předchůdci Hunů byli představiteli *altajské* jazykové skupiny; pozn. překl.

²⁹ Alanové – kmenový svaz *iránského* původu; pozn. překl.

³⁰ Vogulové (Mansi) – *ugrofinské* kmeny; pozn. překl.

Vraťme se nyní k těm Gótům, kteří se ukryli v Byzanci. Ti přijali křesťanství v jeho ariánském ritu,³¹ zatímco ve východořímské říši zvítězilo nicejské pravoslaví. Nedošlo zde ani ke spojenectví, ani k navázání přátelských vztahů. Římané trvali na tom, že Gótové, kteří přešli přes Dunaj, musí složit zbraně – a oni na to přistoupili. Když však císařští úředníci začali Góty obírat a požadovat od nich úplatky, když jim začali brát ženy, děti i majetek, ukázalo se najednou, že Gótové si ponechali dost zbraní na to, aby mohli zahájit povstání. Roku 378 se povstalci u Adrianopole střetli s Římany, porazili je, zabili císaře Valenta a přitáhli k hradbám Konstantinopole. Přestože bylo toto město velmi dobře opevněno, měli Gótové velkou šanci ho dobít. Tehdy ovšem Římanům pomohla podivná náhoda.

Součástí římské armády byl oddíl arabských jezdců. Ti objížděli kolem pěších Gótů. Jeden z Gótů se za ostatními opozdil, arabský jezdec se k němu rozjel, udeřil ho kopím a srazil ho tím na kolena. Pak seskočil z koně, prořízl nepříteli hrdlo, zvrátil hlavu dozadu a zavyl. Vylekaní Gótové to pochopili jako obrat situace. Ustoupili tedy od Konstantinopole – a vydali se plenit Makedonii a Řecko. Dokonce ani pro Theodosia Velikého nebylo snadné je zde pacifikovat.

Nyní však nechme Góty, ať si vyřizují své účty s římskou říší, a vraťme se do Východní Evropy – nyní již ke Slovanům a k Russům.³²

Slované se účastnili války mezi Góty a Huny, a to přirozeně na straně Hunů. Naneštěstí pro Huny i pro Slovany však roku 453 onemocněl a zemřel velký vůdce a dobyvatel Attila. Zanechal po sobě 70 dětí... a mladou vdovu, která však byla ještě pannou.

³¹ Ariánství – učení alexandrijského kneze Ária (256-336), podle něhož není Bůh syn (Kristus) roven Bohu otci, nýbrž se mu jen podobá. Toto učení bylo odsouzeno na Nicejském sněmu roku 325.

³² Gumiljov užívá pro toto *neslovanské* etnikum ruského termínu „Rusi“. (*Slovanští* Rusové – kteří si pojmenování onoho neslovanského etnika později osvojili – jsou v ruštině nazýváni substantivizovaným adjektivem „russskije“.) V češtině je samozřejmě nemyslitelné užít pro neslovanské etnikum termínu „Rusové“. – V českém kontextu tedy používáme tvar „Russové“; též se nabízí tvar Rosové, ten je však v transkripci „Rossové“ obecně používán v souvislosti s jinou teorií jejich původu, než jakou uvádí Gumiljov (viz níže); pozn. překl.

A vyvstala otázka následnictví: všichni Attilovi synové se ucházeli o otcův trůn, přičemž podrobené kmeny podporovaly různé následníky. Většina Hunů se přiklonila na stranu vůdce Ellaka, proti němuž se však postavili Gepidové a Ostrogóti. V bitvě u Nedao (slovanský název této řeky zní Nedava) roku 454 byli Hunové poraženi a Ellak zde padl. Pokusy Hunů o válečné střety s Byzantinci skončily na dolním Dunaji jejich porážkou. Na východě, v Povolží, byli Hunové roku 463 poraženi a podrobeni národem Saragurů. Část zbylých Hunů ustoupila na Altaj a jiní Hunové odešli k Volze, kde se smísili s původním obyvatelstvem a vytvořili národ Čuvašů. – Hlavní scéna tak zůstala volná.

Zrození kyjevského státu

V 6.–7. století dosáhl silný a energický národ Slovanů velkých úspěchů. Počet obyvatel rostl ani ne tak díky polygammním sňatkům, jako hlavně díky ukořistěným souložnicím. Slované se rozšířili na sever, kde se jim říkalo Venedové (toto slovo se dosud uchovalo v estonštině). Na jihu jim říkali Sklavini a na východě Antové. Ukrajinský historik M. J. Brajčevskij zjistil, že řecké slovo „Antové“ znamená totéž co slovanské „poljané“. Zachovalo se slovo ženského rodu, totiž „poljanica“ ve významu „bohatýrka“. Slovo „poljané“ se však dnes v analogickém významu nepoužívá, protože je z používání vytěsnilo právě turkické slovo „bogatyř“.

V 6. století obsadili Slované Volyň (Volyňané) a jižní stepi až k Černému moři (Tiverci a Uliči). Slované zabrali rovněž povodí Pripjati, kde se usídlili Drevljané, a jižní Bělorusko, kde se usadili Dregoviči („drjagva“ = bažina). V severní části Běloruska se usídlili západní Slované (Venedové). Mimoto se pak v 7. a 8. století dva další západoslovanské kmeny (Radimiči a Vjatiči) rozšířily na jih a na východ k Soži, přítoku Dněpru, a k řece Oka, jež je přítokem Volhy. Zde se usadili mezi místními ugrofinskými kmeny.

Pro Slovany bylo neštěstím, že sousedili s dávnými Russy, kteří se zabývali především nájezdy proti svým sousedům. – Existuje celá řada hypotéz o původu Russů, kteří byli v různých

jazycích pojmenování odlišně: Ruteni, Rosové, Rugové. Autor má zato, že šlo o jeden z kmenů dávných Germánů.³³

Svého času (po porážce od Gótů) uprchli Rusové zčásti na východ a zčásti na jih, k dolnímu toku Dunaje, odkud dorazili do dnešního Rakouska a dostali se tam pod nadvládu Odoakevových Herulů (další osud této větve pro nás není zajímavý). Ta část Russů, která se odsunula na východ, zde obsadila tři města, která se stala opěrnými body jejich dalších tažení. Byla to města Kujba (Kyjev), Arzania (Bělozero) a Staraja Rusa. Rusové přepadali své sousedy a zabíjeli jejich muže. Zajaté děti a ženy pak prodávali obchodníkům s otroky.

Slované se usidlovali jen v nevelkých skupinách, budujících své vesnice; bylo tedy pro ně velmi obtížné se Russům – těmto krutým lupičům – bránit. Rusové se pídili po cenné kořisti. Tehdy představovaly cennou kořist kožešiny, med, vosk a děti.

³³ V historiografii dodnes převládá vliv tzv. „normanské“ teorie. Ta se opírá o fakt existence kmene Rossů („Ruotsi“). Ti byli jedním z kmenů *protošvédských* Vikingů (Normanů), expandujících od 7.-8. století do celé Evropy. Rosové se usidlovali jižně od Finského zálivu (kde byli později asimilováni slovanským a ugrofinským obyvatelstvem). Zároveň tehdy celou východní Evropou putovaly ozbrojené kupecké družiny „Normanů-Varjağů“ (po Volze až k volžským Bulharům, Chazarům a Arabům, po Dněpru přes Černé moře až do Byzance). Normanem tedy měl být i slavný kníže Rurik (Rjurik, normansky Hrözekr, 9. stol.). Zde však dochází k míšení dvou věcí. Rurik nepochybně byl „varjažským“ bojovníkem. Pro Gumiljova, jak hned uvidíme, byl ovšem *zaměstnáním* varjağ (nejde totiž skutečně o národ či kmen, nýbrž o dobové označení nájemného bojovníka, viz níže), avšak *původem* to byl nikoli přicestovalý Norman, nýbrž „místní“ Russ, který mj. cestoval do Skandinávie. – I dle jiných badatelů se normanští a slovanští členové vojenských a kupeckých družin nazývali „Rus“ právě proto, že tyto družiny byly zformovány na území *již existujícího* kmenového útvaru neslovanských a nenormanských Russů. Ostatně ve franckých análech se hovoří o východoevropském „kaganátu“ Rosů (Urusů, Rusů, Russů) již k roku 839, tedy před Rurikovým návratem ze Skandinávie. Vzhledem k termínu „kaganát“ počítá jedna z hypotéz s *chazarským* původem Russů; existuje též teorie sarmatská.

Gumiljov pak považuje Rusy evidentně za příslušníky větve *východogermánského* kmene Rugů (Rugiů), kteří se několik století (!) před výboji Vikingů – již v době stěhování národů – přesunuli z dnešního Norska do ústí Odry a Visly, odkud byli Góty vytlačeni do Potisí a Podunají (svědčí o tom autorovo vysvětlení uvedené níže). – Gumiljovem předpokládaná větev Rugů („Rusové“) tedy dle autora postoupila na východ a již *odedávna* sídlila ve východoevropském prostoru, kde sousedila se slovanským obyvatelstvem; pozn. překl.